

uz literatūras mantojumu un plašo teorētisko tvērumu, grāmata noslēgumā būtu pelnījusi izvērstākus secinājumus un diskusiju. Tur, iespējams, atrastos vieta arī pārdomām par Blaumaņa attiecībām ne tikai ar literāro un estētisko, bet arī ar sabiedrisko modernitāti. Piemēram, Kalnačs nobeigumā pamatoti norāda, ka Rīga, kurā savu rakstnieka meistarību izkopj Blaumanis, tolaik ir viena no Eiropas modernitātes laboratorijām (339. lpp.). Tādēļ likumsakarīgi jāvaicā, kādēļ tad absolūtajā vairumā Blaumaņa darbu darbība notiek laukos,

muižās un viensētās un kāda ir bijusi viņa attieksme pret pilsētu kultūru kopumā (piem., Niedra, kā zināms, bija agresīvs tās pretinieks).

Benedikta Kalnača monogrāfija, ierakstot latviešu literatūras klasiķi plašākā Eiropas kontekstā, ir lielisks pienesums latviešu kultūras pašapjēgsei 21. gadsimtā. Vēl vairāk – darba patiesi fundamentālais raksturs parāda vajadzību pēc augstas kvalitātes akadēmiskās literatūrzinātnes, kuras pamatā ir dialoga iespējas ar citām kultūras pētniecības jomām.

Inguna Daukste-Silasproģe, *Dr. philol.*,

Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts

Gadsimtu elpa grāmatniecībā

Viesturs Zanders (zin. red.). *Grāmata Latvijai ārpus Latvijas. Kolektīvā monogrāfija.*

Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2021. ISBN 9789934610059.

DOI: 10.35539/LTNC.2023.0050.13

2021. gadā izdotā kolektīvā monogrāfija “Grāmata Latvijai ārpus Latvijas / Books for Latvia outside Latvia” apvieno dažādu pētniecisko institūciju un humanitāro zinātņu nozaru pētniekus – Renāti Bergu, Janu Dreimani, Māru Gruduli, Aleksandru Ivanovu, Ēriku Jēkabsonu, Jāni Kalnaču, Beatu Paškevicu, Gustavu Strengu, Izabelu Venckeku-Selsku, Viesturu Zanderu, Vitu Zelči un Andri Vilku (ievada autors); grāmatu papildina kopsavilkumi angļu valodā un attēlu pielikums. Šī monogrāfija iezīmē iespaidīgu laika līniju un telpu, kurā tiek pārbaudīta lasītāja erudīcija un iejūta izsekot pablīvam faktam un datam vērpumam, spēja kopā ar rakstu autoriem šķetināt un meklēt

tekstu atrašanās un izdošanas vietas un plašākus kontekstus, izpratne par plaši sazarotām dzimtām un tagadējās Latvijas vēsturiskajām robežām gadsimtu plūdmā. Mijas un plūst gadsimti, *teksti* ceļo, iespiesti *ārpus* (šis konceptuāli ir viens monogrāfisko rakstu atslēgvārdiem un vienojošajiem elementiem) Latvijas dažādos gadsimtos, tie ir piederīgi Latvijas kultūrtelpai.

Monogrāfijas raksti aptver pamatīgu laika nogriezni (sākot ar 13. gs.): reformācija, apgaismība, hernhūtisms, izceļošana pēc 19. un 20. gs. mijas un 20. gs. sākumā, diaspora Padomju Savienībā 20. gs. 20. un 30. gados, bēgļu posms un trimda pēc

Otrā pasaules kara. Monogrāfijas plašais atvēziens rosina domāt par laiku (laikme-
tiem), robežām un teritoriālo piederību,
kas savukārt aktualizē jautājumu par pie-
derību noteiktai kultūrai vai kultūrtelpai.
Tiesa, ne visi laiki vienlīdz atklājas mono-
grāfijā ietvertajos rakstos, taču ir skaidrs,
ka kopumā skatīti tie teksti, kas izgaismo
divus konceptus – *ārpus un Latvija*.

Livonijas Atskaņu hronika (Gustavs
Strenga), pirmā līdz mūsdienām saglabā-
jusies grāmata latviešu valodā Sv. Pētera
Kanīzija "Catechismus catholicorum" (Vi-
ņa, 1585; Renāte Berga, Izabela Venceka-
Selska), Kēnigsbergā drukātais (1739) pir-
mais hernhūtiešu dziesmu krājums "Kādas
izlasītas garīgas jaukas dziesmas" (Beata
Paškevica), Gotharda Frīdriha Stendera
devums grāmatniecībā vācvalodīgajā kul-
tūrtelpā un latviešu gramatikas pirmizde-
vums (1761) (Māra Grudule), latviešu pre-
ses vēsture ASV 19. gs. beigās un 20. gs.
sākumā (Vita Zelče), vēstures aspektu iz-
gaismojums latviešu diasporā PSRS starp-
karu posma izdevumos (Aleksandrs Iva-
novs), Latvijas tēma Polijas starpkaru
perioda izdevumos no Latgales poļu muiž-
niecības skatpunkta (Ēriks Jēkabsons), lat-
viešu trimdas grāmatniecības (1945–
1991) attīstības izpēte (Viesturs Zanders),
latviešu bēgļu laika posma (1945–1950)
grāmatniecības mākslinieciskā aspekta
izvērtējums un latviešu mākslinieku iegul-
dījums (Jānis Kalnačs) un nacionālas nozī-
mes krājums Melburnas Latviešu biedrī-
bas bibliotēkā (Jana Dreimane). Tas ir viss
plašais kolektīvajā monogrāfijā iezīmē-
tais pētniecisko tēmu loks un laiktelpiskais
vēziens.

Monogrāfijas nosaukumā gan ietverts
vārds "grāmata", tomēr tās autori šī jē-
dziena saturu ir krietni paplašinājuši, faktiski
tiek runāts par grāmatniecību, tajā ietverot
grāmatu, manuskriptu, rokrakstu, dziesmu
grāmatu, vārdnīcu, periodisko izdevumu un
arī grāmatu krātuves (bibliotēku), pat grā-
matu izdošanu un grāmatu vizuālo ietēru
(grāmatu estētiku). Jēdzienā "grāmata"
ietverts viss, kas dažādos gadsimtos lasīts
un kam bijusi arī daudzpusīgi izglītojoša
nozīme, un kam ir rezonanse sava vai pat
vēlāku laiku kontekstos. Jāteic, ka katru
monogrāfijas rakstu iespējams lasīt arī
gluži autonomi, taču tikpat saistoši ir tos
lasīt šādā hronoloģiskā izkārtojumā, kas
savukārt iezīmē vērienīgu laika telpu un laik-
metu vēstures elpu, dinamiku un attīstību.

Katrā kolektīvās monogrāfijas rakstā
atklājas autora individuālais pētnieciskais
rokraksts, teorētiskā ievirze un avotu bāze,
ko savā ziņā nosaka katra raksta autora
uzmanības centrā nonākušais problēmjau-
tājums – no atsevišķa izdevuma (vēsture,
tapšana, struktūras analīze, izdošanas un
atraššanās vieta, konteksti u. tml.) līdz pla-
šiem pārskatiem –, iespējams, tāpēc rak-
stu apjoms ir visai atšķirīgs. Kopumā mono-
grāfija veido plašu, informatīvi bagātīgu un
pētnieciskas erudīcijas pilnu stāstījumu
par grāmatu(ām), proti, grāmatniecību. Ap-
jomīgais avotu un arhīvu materiālu atra-
dums un izmantojums apliecina pamatīgu
ikdienas pētniecisko darbu; monogrāfijā
publicētie raksti blīvi faktiem, vārdiem, uz-
vārdiem, ģeogrāfiskām vietām, grāmatu no-
saukumiem, dzimtu sazarojumiem u. tml.,
tomēr, ja lasītājs ļaujas vai ikkatra raksta
autora pētišanas un izziņāšanas priekam,

tos ir saistoši lasīt. Kolektīvās monogrāfijas veiksmīgo caurviju stāstījumu sekmējis prasmīgi kopsapulcēts pētnieku loks, kur katrs ir sava pārstāvētā laika, laikmeta un pētījuma objekta speciālists. Lasītājam tiek iedots konteksts un kopsakarības.

Kolektīvā monogrāfija "Grāmata Latvijai ārpus Latvijas" apliecina, ka izpētes procesā nav un nevar būt nenozīmīgu faktu vai detaļu, jo, tikai mēģinot tās atrast vai atrodot, ieliekot sava laika kontekstā un iezīmējot perspektīvu vai vismaz hipotētiski "iekomponējot" katru nelielo vienību kopīgajā vēstījumā, tiek veidots viss kopīgais kolektīvās monogrāfijas stāsts. Vai arī apzināti un iedoti pavedieni turpmākajiem pētnieciskajiem meklējumiem. Lasītājam tiek iedoti pavedieni apjautai, ko savā laikā nozīmēja šādu pirmizdevumu izdošana un nonākšana aprītē, bet tieši tikpat būtiski ir apjaust, ko šie izdevumi impulsēja, ietekmēja, attīstīja. Šī kolektīvā monogrāfija kopā savij pētnieciskos pavedienus, *satiklo* idejas. Tieši tāpat tiek iezīmēta arī dažādu kultūrtelpu mijiedarbe, un savukārt tas rada iespēju, no vienas puses, kontekstualizēt, pētīt to, kas piederīgs Latvijas (visplašākajā nozīmē) kultūrtelpai, tostarp grāmatai un grāmatniecībai, bet, no otras puses, mudina raudzīties gan uz mūsu pašu vienreizību un unikalitāti, gan arī to, kā izskatāmos plašākā kultūrtelpā. Šī grāmata no jauna aktualizē piederības un kultūrtelpas, robežu un robežu paplašināšanas jautājumu, personības nozīmi, ceļošanu (visplašākajā izpratnē) un pārvietošanos no vienas kultūrvides uz citu, no katras paņemot kaut ko sev noderīgu, kas kopumā, jau atskatoties no 21. gs. skatpunkta, veido bagātīgu liecību par grāmatniecību gadsimtu

plūdumā, iezīmē plašus vēsturiskos kontekstus, nozīmīgu dzimtu vēsturi, vēsturiskās saknes un saiknes, kam ir paliekoša vērtība latviešu ceļā uz izglītošanos, pilnveidi, sevis apzināšanos, ceļu uz savas nācijas formēšanos un transformācijām kādos politiski vēsturiskos maiņu punktus. Un kaut arī atsevišķos rakstos rodami arī kādi plašāki ekskursi ārpus literāriem tekstiem, tomēr ir skaidrs, ka agrākos gadsimtos tekstam ir bijusi krietni plašāka, ne vien sašaurināti literāra nozīme.

Kolektīvajā monogrāfijā ietvertie raksti iezīmē dažādas pētnieciskās pieejas, teoriju un metodoloģiju, pamatu pamatā ietvertot avotu un arhīvu studijas. Tie kopumā iezīmē jo plašu pētniecisko lauku vairāku gadsimtu garumā un atklāj arī pētniecisko azartu un aizrautību. Meklējot dažādu izdevumu atrašanās vietas un mēģinot precizēt, pētnieki iezīmējuši pamatīgu laika nogriezni un plašu kultūrvēsturisko telpu, paplašinot robežas un ļaujot šodienas, 21. gadsimta lasītājam, apjaust, cik ļoti gadsimtu plūdumā daudz kas saaudies un savijies. Šķetinot un meklējot pētnieki ir ceļojuši ne tikvien laikā, bet telpā un arī ārpus latviskās kultūrtelpas, savukārt tieši atrastie manuskripti, grāmatas, izdevumi, rokraksti utt. pētniekus atkal pārveduši "mājās". No *ārpus* atpakaļ Latvijas kultūrtelpā.

Jebkurš pētījums, arī šī kolektīvā monogrāfija, no vienas puses, nozīmē pabeigtību, bet, no otras puses, atstāj vietu vai iezīmē ceļu turpmākiem pētījumiem. Iespējams, kādos citos kontekstos un kopsakarībās. Monogrāfija "Grāmata Latvijai ārpus Latvijas" ir pētījumu kopums, kas iezīmē perspektīvu. Virzību. Tas nozīmē, ka pētniecība humanitārajās zinātnēs turpināsies.